

ՂԱՅ ԵՐՈՒՍԱՂԵՍԸ ԴԱՐԵՐՈՒ ՄԵՋԵՆ

1867-ի Ապրիլին, Հայ երուսաղէմը՝ ընդառաջելով Անգլիոյ Վիգթորիա Թագուհիի մէկ խնդրանքին՝ Եթովպիոյ մէջ վար զբոսած Անգլիացիներու ազատ արձակման առերշնթեամբ, Եթովպիոյ Թէոտրոս Թաւաւորին մօտ բարեխօս կը զրկէ պատուիրակութիւն մը, գլխաւորութեամբ Իսահակ Կպս. Բարեբղէի: Առաջելութիւնը երկու տարիներ Եթովպիոյ մէջ չարչարուելէ վերջ, 1869-ին կը վերադառնայ Աթոռ: Վիգթորիա Թագուհին մեծապէս կը գնահատէ Հայոց այդ անձնութիւններն ու մարզախրական ոգին, նստյի Պատրիարքին կը զրկէ իր ամուսնոյն՝ Էլյարթ Իլիանին եւ զահաժառանգ Խոռըրտ Իլիանին (Հետագային Խոռըրտ է.): Եթովպիոյ նկարները՝ ուղղուած Նորին Ամենապատուութիւն Պատրիարքին Հայոց, յերուսաղէմ, 10 Դեկտեմբեր 1869 Թուակիր նամակով, որմէ կ'արտագրենք հետեւեալ տողերը.

Նորին Վեհափառութեան Երուսաղէմի Հիպատոսը քան չըբաւ իմացնել մեզ Հայէլիստան գնացող եպիսկոպոսին երկար միջոց հոն մնալէն յետոյ կրկին ողջամբ Երուսաղէմ դառնալը, զոր Ձեր Ամենապատուութիւնը զրկած էր՝ հոն գերութեան մէջ եղող անգլիացի Հպատակաց ազատութեան համար միջնորդելու:

Սոյն լուրը մեծ ուրախութեամբ ստացաւ Նորին Վեհափառութիւնը, եւ Հրաման ըրաւ ինձ որ իմացնեմ Ձեր Ամենապատուութեան, որ ցանկայով Թագուհիին յայտնել թէ ո'րքան մեծ արժէք տուած է այն սիրելի օգնութեանը զոր Ձեր Տէրութիւնը փութաց շնորհել Հայէլիստանի մէջ եղող Իր ծառաններուն միութարութեան համար, ուստի Հրամայեց ինձ Նորին Վեհափառութիւնը որ Իր իշխան ամուսնոյն եւ Կալլէսի Իլիանին կենդանադիր պատկերները սոյն նամակին հետ Ձեզի ուղարկեմ:

Աւելցնենք որ Թագուհին ճանապարհածախսի անուժով կը զրկէ նաեւ Հազար ոսկի:

Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութիւնը յերջացած էր, 1869 Ապրիլ 25-ի գիշերը կրակի կը տրուին Բեթղէհէմի Ս. Մնեղեան Այրին վարագոյրներն ու պատկերները: Լատինք Հայոց եւ Յունաց կ'արգելեն նոր պատկերի, վարագոյրի ու կանթեղներու գետեղումը: Լատինք տեղի կու տան Կառավարի Հրամանին առջեւ, բայց մի քանի օր վերջ կ'անհրեւութեան Հայոց եթովպ. Յունաց մէկ պատկերները, եւ կրկին կ'արգելեն նորերու գետեղումը: Այս անգամ տեղի կու տան Սուլթանին Հրամանին առջեւ միայն, կոթնելով Երուսաղէմի Փրանսական Հիւպատոսի հաւատարմեան: Լատիններու այս անոպայ քալը պատճառ կ'ըլլայ որ Ս. Յակոբայ Միաբանութիւնը շնորհադրէ դիւրենք, չթոյլարգէ որ այնուհետեւ շարունակեն պատարագել (տարին մէկ անգամ) Ս. Յակոբայ Տաճարին եւ Ս. Փրկչայ վանքին մէջ:

1869-ին մէկը միւսին ետեւէն Երուսաղէմ կու գան եւ կ'այցելեն Ս. Յակոբայ Աթոռը՝ Աւստրո-Հունգարիոյ Կայսրը՝ Ֆրանսուս Ժոզէֆ, Գերմանիոյ գահաժառանգ Իլիանը՝ Ֆրեդրիք Վիլհելմ (Հետագային Կայսր Վիլհելմ Բ. եւ Հրմիքը՝ Առաջին Ալեքսանդրային), Իտալիոյ Վիգթոր Էմանուէլ Բ. Թագաւորին տղան Ամետի, որ Հետագային եղաւ Սղանիոյ Թագաւորը կարճ տառն մը (Տ. Ս. էջ՝ 1169): Այս առթիւ անլցնենք որ ասկէ առաջ, Կիլիկիոյ Հայ վեհապետներէն՝ Հեթում, Լեւոն Դ. եւ Լեւոն Ե. էն զատ Ս. Յակոբայ Աթոռը այցելած են՝ Պարսկաստանի Մեհմէտ Շահին գահաժառանգը՝ Նասրէտտին Միրզա (1842), Բրուսիոյ Թագաւորին եղբայրը՝ Իլիան Ալպերտ (1842), Աւստրո-Հունգարիոյ Կայսրը՝ եղբայրը՝ Ֆրանցինս Մաքսիմիլիան (1855), Աւստրո-Հունգարիոյ Կայսրը՝ Ֆրանսուս Ժոզէֆ եւ Պենիքայի գահաժառանգ Իլիանը (1853) եւ Վերջացած Հայոց Ընդհանուր Պատրիարքարանին՝ զարմանքով մը կը հար-

ցընեն թէ որո՞ւն ծախքով շինուած է այն, եւ երբ կը տեղեկանան թէ ազգային նպատակով շինուած է, կը հիանան Հայ ազգի բարեպաշտութեան եւ Պատրիարքին մեծագործութեան վրայ՝ կ'ըսէ մեր պատմագիրը (Տ. Ս. էջ՝ 1089): Նոյնպէս կ'այցելեն՝ Ռուսոյ Աղեքասնդր Բ. Յարին եղբայրը՝ Մեծ Դուքս Կոստանդին (1859), Վիքթորիա Թաշուհիին տղան՝ Իշխան Շանփորի Դուքսը (1861) եւ Ֆրանսուա Ժորժէֆ Կայսեր եղբորորդին՝ Մոսկեայի Դուքսը՝ 1864-ին:

Երբ կը չըլենք Հայ Երուսաղէմի պատմութեան էջերը, չենք կրնար անտես առնել Մեծ Արաբի, մերթ՝ Կարկուրի դատ անունով ծանօթ մեծածախս դատաւարութիւնը, որ տեւեց անլի քան 4 տարիներ (1883-1887), քամեց Հայ Երուսաղէմի դանձը եւ հազարաւոր էջեր գրաւեց չլուծեալ Հայ լրագրութենէն: Կարկուր անունով անոպայ վաշխառու մը, Երուսաղէմ քաղաքի կեդրոնական մասին մէջ, մեծ ապագայ խոստացող վանքապատկան 80.000 քառակուսի հողի դէմ դատ կը բանայ 1883-ին, տարիներով որոճալէ վերջ: Կողմերը կը ծախսեն հարիւր հազարներ, Միաբանութիւնը՝ իր իրաւունքը պաշտպանելու, իսկ Կարկուր՝ կորզելու համար: Հաջք առնեն ատեն կ'ունենան 4-5 պաշտպան փաստաբաններ, փրկելու համար իրենց վտանգուած իրաւունքը: Երուսաղէմի դատաւարներուն աշառութիւնը դատը կը քշէ կը տանի Պոլիս, Սուլթանին ոտքը: Սուլթանը, յետ քննութեան, 1887-ին կը յայտարարէ Կարկուրի փաստաթուղթերը անվստիս եւ Հայոց իրաւունքը՝ անվերաբրնելի:

1889 Մայիս 20-ին Երուսաղէմ կը հասնի Նսայի Պատրիարքի յաջորդ Յարութիւն Պատրիարք Վեհապետեան, ընտրութենէն 2½ տարիներ վերջ, իր հետ ունենալով Պետութեան՝ Հայ Երուսաղէմի հաշույն դանձած տուրքերէն 20.000 ոսկիի մօտ գումար:

Վեհապետեան Պատրիարք կը հետամտի ջնջել պարտերը եւ ստեղծել հասութիւններ կալուածներ: Պարտքերու հաշուին եղած պետական գանձումները դիմէ կ'ընեն յուսախար: Դանձումներուն անձամբ հետեւելու համար 1893-ին կ'անցնի Պոլիս եւ կը վերա-

դառնայ Աթոս, առանց չօչափելի յաջողութեան:

Հայ Երուսաղէմի պարտքերու հարցը եւ ելեւմտական հաշուեցոյցներու կնճիւր կը վրդովէ Ս. Յակոբայ Միաբանութեան խաղաղութիւնն ու Պոլսոյ Ազգային Իշխանութիւնները: Հայ Պոլսոյ յաջորդական քննիչ պատուիրակութիւնները կը դատապարտեն հաշուեթույն ելեւմտից տեսուչ Մաքսուտեան Ղեւոնդ Վարդապետը: Ծերունազարդ Վեհապետեան Պատրիարք չնորհադուրի կ'ընէ Մաքսուտեան Ղեւոնդ Վարդապետը եւ կը ճամբէ Պոլիս՝ հաշուետուութեան համար: Իրերայաջորդ գէպերը (Օսմանեան Սահմանադրութեան հաշտուումը, Օրմանեան Պատրիարքի հրաժարումը, Իզմիրլեան Պատրիարքի Կաթողիկոսացումը, Պոլսոյ ապարդին միջամտութիւնն ու անվճարած դործելակերպը) կը հեռացնեն տագնապին լուծումը:

Միջանկեալ՝ 1898 Հոկտ. 17-ին, Պոլսոյ ճամբով Երուսաղէմ կը հասնին Գերմանիոյ Վիլհելմ Կայսրը եւ Կայսրուհին: Միւս Պատրիարքարաններէն առաջ կ'այցելեն Ս. Յակոբայ վանքը եւ կը հիւրասիրուին Պատրիարքարանի փառահեղ արքայական սրահին մէջ:

1910-ին Պոլսոյ Երկ պատուիրակութեան օրերուն, պետութեան նախաձեռնութեամբ Հայ Սիոնէն ներս կը վերահաստատուի խաղաղութիւնը եւ Վեհապետեան Պատրիարք 1910-ի աշնան կը փակէ իր աչքերը խաղաղութեան մէջ, իր ետին թողլով մեծ ձեռնարկներու կարգին անլոյծ հարցերու շարք մը:

Դանիէլ Նպս. Յակոբեանի տեղապահութեան չրջանին (1910-1913) Հայ Երուսաղէմը կ'ունենայ համեմատական խաղաղութիւն, բայց Պոլսոյ Կեդր. Վարչութիւնը 1914-ի սկիզբները կը ստիպուի Երուսաղէմ ղրկել Օրմանեան-Թէքէեան պատուիրակութիւնը՝ լուծելու համար Երուսաղէմի խրոջիւրը: Պատուիրակութեան արմատական միջոցառումներու պտղաբերումէն առաջ կը սկսին Առաջին եղեռնի արիւնաթոր նախաքայլերը: Երուսաղէմ կը մէկտեղուի տաճկահայ կղերականութեան միացորդացր,

գլխատրութեամբ Կիլիկիոյ Սահակ Բ. Կաթողիկոսի եւ Բրբաղեան դաւով Սահակ Բ. կր հռչակուի Քրիստոսոսայց Պատրիարք-Կաթողիկոս: Նշանակուած արեւմարբութեաք հառաւարութեանն, Պատրիարք-Կաթողիկոսութիւնը կը դադրի 1918-ին թրբական զկայրութեանն անձնատուութեամբ: Սահակ Բ. կ'անցնի ազատագրուած Կիլիկիա, իսկ Օրմանեան Պատրիարք՝ գրաւեալ Պոլիս:

Հայ Երուսաղէմի անգլիական գրաւման ուժերու թոյլտուութեամբ, կը վերակազմակերպուի եւ 1921-ին Ս. Յակոբայ Աթոռին գահակալ կ'ընտրուի Նիլիէ Արք. Դուրեան եւ Տեառնեղոր բազմադարեան Աթոռին համար կր սկսի նոր դարագլուխ մը: Քայ Հոգեւորականութեան այս մաքրակրօն, լուսամիտ եւ պատկառելի ներկայացուցիչը, իր առիւնըող անձնաւորութեամբ եւ վայելած եղական ժողովրդականութեամբ, շուտով զկարդի կր դնէ իր տունը, եւ կը բաւայ պատուաբեր էջ մը՝ Հայ Երուսաղէմի համար:

Կրթատէր Դուրեանի առաջին գործը կ'ըլլայ լայն բանալ ժառանգաւորաց-Ընծայարանի գոները: Դուրեանի Հրաւէրով Երուսաղէմ կու գայ Արմաշական Բարդէն Նպս. Կիւլէսէրեան (Հետագային Աթոռակից Կաթողիկոս Տանն Կիլիկիոյ): 1925-ին, Կիւլէսէրեան Սրբ. կր նուիրուի Հայ Երուսաղէմի վերելքին, իբր դասախօս՝ Ժառանգաւորաց-Ընծայարանի, խմբադրապետ՝ Վիոնի: Եւ աջակից Դուրեանի:

1927-ի երկրաշարժը դաւլի միասնեք կը հասցնէ Ս. Յարութեան Տաճարին, Ս. Յակոբայ վանքին եւ այլ հայապատկան շէնքերու: Կր նորոգուի Ս. Յակոբայ վանքը եւ կր բարեկարգուի, կը վերաշինուի ազգային նախակրթարանն ու մանկապարտէզը՝ Թարգմանաչար եւ կր ճարտարութի Պատրիարքարանը:

Կր կազմուին Կիւլպէնկեան եւ Մեղեռնեան դասարանները, որոնք կը սնանին Դուրեանի բարձր օրինակովն ու ոսկերեքան շունչով, եւ Կիւլպէնկեանի բազմաթիւք տաղանդով, միաժամանակ կը վայելին հեղահամ-բոյր Նշանեանի զեկապարտութիւնը:

1928-ին Ընծայարանի նոր շրջանը կ'ունենայ իր անդարնիկ հունձքը՝ չորս արեւանք, որոնցմէ 2 խոտմալիցներ, Տիրան Արդ. Ներսոյան եւ Նորայր Արդ. Պողարեան կը շրկուին Երուսաղ, ի խնդիր բարձր ուսման եւ պատարաստելու համար Ընծայարանի դասախօսի կարեւոր պաշտօնին:

Դուրեանի օրով, 1929-ին, կը կառուցուի Կիւլպէնկեան Մատենադարանը, մեծ բարեբար Գալուստ Կիւլպէնկեանի իշխանական նուիրատուութեամբ, ուր կ'ամփոփուին վանքին հին ու նոր գրքերը եւ որոնք նոր գնումներով շուտով կը հասնին 50,000-ի, Կիւլպէնկեան Մատենադարանը հարուստ է հայադիտական աղբիւրներով, հայ եւ օտար լեզուներով, մանաւանդ թերթերու եւ պարբերաթերթերու հաւաքածոներով:

1929 Հոկտ. 26-ին, Թարգմանչաց տօնին, մեծ շուքով կը տօնուի արքակրօն Հոգեւորական եւ անվիճելի բարձր մտաւորական Դուրեանի քահանայութեան խնամակար: Յիւնամեակի հասոյթը կը յատկացուի յիւսուցման, որուն հասոյթով Հեղեհեան կը ծաւալի Դուրեան Մատենաչարը:

Դուրեան, ընդառաջելով տնաւեր, բուրնադուրկ Կիլիկեան Աթոռի Գահակալ Սահակ Բ. Կաթողիկոսի խնդրանքին, աւժամապէս Կիլիկեան Աթոռին կը փոխանցէ Երուսաղէմապատկան Պէյրութի, Դամասկոսի եւ Հաթաքիոյ թեմերը, իրենց վանքապատկան եկեղեցի ու կալուածներով:

Հայ Երուսաղէմի պայծառ երկնակամար 1930-ին յանկարծ կը մթաղնի շողարձակ աստղի մը շէջումով՝ Դուրեանի անակրնակ վախճանումով: Կորուստը մեծ էր եւ սուղը ծանր: Բայց 1931-ին Դուրեանի կը յաշորէ Օրմանեանի եւ Դուրեանի Արմաշարմաւաւորապոյն ոսկերէն Թորդոմ Արք. Դուրեանի պակաւը՝ իր հմտութեամբ, բարձր հեղինակութեամբ, անասկարկ նուրբութեամբ եւ օրինակելի ջանասիրութեամբ:

1930-ին Ընծայարանը կ'ունենայ իր 2-րդ հունձքը, Կիւլպէնկեան 8 ոսկեր, որոնցմէ Հայկազուն, Սիոն, եւ Շաւարշ Արեղանք

չատ չանցած կը դառնան արժանաւոր իշխանները Հայ Եկեղեցոյն:

1932-ին Ընծայարանը կ'ունենայ Մեկտեմբեր 7 տաներ, որոնցմէ Եղիշէ Արք. Տէրաւորեան եւ Շնորհ Արք. Գալուստեան այսօր դահակալներն են Երուսաղէմի եւ Պոլսոյ Աթոռներուն:

1932-ին Մեծ Արտին վրայ կը շինուի, Օննիկ Զէթինեանի բարերարութեամբ՝ Զէթինեանալէնը, բարձրացնելով Մեծ Արտին արժէքն ու հասութեամբ կալուածներու մուտքի դուռը:

Թորգոմ Պատր. Հայ Երուսաղէմի ելեւմուտքը (պիւտճէն) հաւասարակշռելու եւ զայն ապահով հիմնելու վրայ ղնելու վճռականութիւնով, Աթոռ կը հրաւիրէ նախկին Ռամանեան Նախարար Ռսկան Պէյ Մարտիկեանը: Մարտիկեան Պէյ կը զննէ, կ'ուսումնասիրէ էլէք-մուտքի աղբիւրները, կը պատրաստէ ուղեցոյց-յատակագիր՝ մը ելեւմուտքը հաւասարակշռելու եւ մուտքերը աւելցնելու համար, եւ վաճէին տնտեսական միճակը կը դառնայ խիստ քաջալերական:

1936-ին՝ Յուդայի Յաղթական Աւիւժը, Եթովպիոյ Կայսր Հայլէ Սէլասային, Եւրոպայի իրիշն արթնցնելու իր ճամբուն վրայ, 2-րդ անգամ կ'այցելէ Ս. Յակոբայ Աթոռը եւ կը խնդրէ Թորգոմ Պատրիարքի օրհնութիւնը, ծունկի գալով: Թորգոմ Պատրիարք, իր օրհնութիւնը տալէ վերջ եւ դատակնդելու համար մշտահար Վեհապետը, կ'ըմբ. «Վեհապետ Արքայ, իմ ազգանունս Գուշակեան է. կը գտնակեմ որ Գուշ պիտի վերստանաք Ձեր գահը, Տէր պիտի պաշտպանէ Ձեզ եւ Ձեր ձեռքով խաղաղութիւն պիտի տայ եւ թովսիտայ Ձեր ժողովուրդին: Տիրոջ ապաւինեցէ եւ Տէրը ըլլայ Ձեր պաշտպանը: Այս գեղեցիկ գրուագր մեզի հաղորդեց Թորգոմ Պատրիարքի զաւազանակիրը եւ ներկայիս անոր յաջորդներէն Տ. Եղիշէ Արք. Տէրաւորեան: Կ'ըստէր թէ Կայսրը 1941-ին իր գահը վերստանալէ եւ իր ժողովուրդը Փաշիտալունէն ազատագրելէ վերջ, կը յիշէ Թորգոմ Պատրիարքի գուշակութիւնը: Եւ արդեօք ա՞յս էր պատճառը կայսերական այն բացորոշ բարեացակամութեան՝ որուն բարիքները կը մայրիկ Եթովպահայ գաղութը:

Ընծայարանի տեսուչ եւ վաստակաւոր ուսուցիչ Մեհրուպ Նշանեանի Պատրիարքութիւնը կը զուգարդիւ (1939-1944) Երկրորդ Աշխարհամարտի ամուլ տարիներուն եւ աւարար եւ հրեայ կնճիթի ալիկոծութեան, Իսկ Կիւրեղ Պատրիարք Իսրայէլեան (1944-1948) միշտ կը մնայ կաշկանդուած արար եւ Հորեանց կոխներու ստեղծած դժուարութիւններով եւ իր ժողովուրդը անորոշ նշանակեալներու արձակուած զնդակներուն դէմ պաշտպանելու ապերախտ աշխատանքով: Ի վերջոյ զորհ կ'ըլլայ այդ Թունալից միջնորդտին:

1948-ին Պաղեստինի երկփեղկումը Հայ Երուսաղէմին համար կը ստեղծէ դժուարին պայմաններ, եւ կը քայքայուի երկրին տրեւեռութիւնը: Հազարաւոր սաղիմահայեր կ'ապաստանին Ս. Յակոբայ Ղանջը եւ կը մնան կարօտ անոր հողատարութեան: Կը ցամաքին վաճէին եկամուտի ակերը եւ կը կրկնապատկուին ծախքերը: Եւ այսօր, 18 տարիներէ ի վեր, Հայ Երուսաղէմը բաց պահելու համար (ինչ որ կ'ընէ) իր կրթական հաստատութիւնները ուր հայեցի կրթութիւն կը ստանան շուրջ 1500 աշակերտներ 1. Զփակելու համար իր սեղանատան խոհանոցը, ուրիշ կը սնանան Միաբանութեան կարդին քանի մը հարիւր Հայ դպրական ընտանիքներ, պարտաւորուած է քաշել իր դատին եւ ապաւինիլ բարեկեցիկ գաղութներու երարյրական օղնութեան, երբ ան դարձեր էր ինքնաբաւ եւ կը հասնէր իր յաւանուն կարիքներուն՝ ստանց արտաքին օգնութեան, ինչպէս կը վկայեն 1930-1950 տարիները: Վստահ ենք Հայ Երուսաղէմի կրկին պիտի դառնայ ինքնաբաւ եւ նուիրալիրող, Էթէ մի քիչ բարեւուուն պարագաները բնականոն պայմաններու միտահաստատումով:

Կիւրեղ Պատրիարքի վախճանումէն ետք, Եղիշէ Արքեպիսկոպոսի ութամիսյ տեղապահութեան (1948-1956) յալոյդող տարիներու ներքին մրցումումները Հայութեան խնայակեմ կ'ըլլային, Էթէ Հայ Երուսաղէմի առաջնորդող դէմքերը մի քիչ աւելի ապրած ըլլային Գուշեանի, Կիւլէսեանի եւ Գուշակեանի նման հակահերու շուքին ներքեւ:

Մաղթելի է որ 1956-60-ի տխուր օրերու յիշատակը յանձնուած ըլլայ անցեալին եւ մոռացումի նախախնամական շնորհքին: Ուրովհետեւ այսօր Հայ Ժողովուրդը ունի սրբազան պարտականութիւն մը, պարտք մը՝ հանդէպ իր դարաւոր իրաւունքներուն եւ այդ պարտքը դարձեր է արժանապատւութեան հարց. Ս. Յարութեան Տաճարէ՛ն երբ խօսիլ հաւասարէ հաւասար 500,000,000 կաթոլիկներու եւ 200,000,000 օրթոտոքաներու հետ: Մենք վստահ ենք որ այս անգամ չէ որ Հայը պիտի ընկրկի կամ պիտի նահանջէ. ան նման կամուրջներ չառ է տեսի որ անցեր, պատուով դուրս գալով պայքարէն: Հայը այս անգամուն ալ պիտի երկարէ իր եղբայրական ձեռքը Հայ Երուսաղէմի զինուորեալներուն, վառ պահելու համար Հայկական կանթեղը Ս. Փրկչի Գերեզմանին վերեւ, ա՛յն կանթեղը, որուն մէջ Հայը լեցուցեր է իր արիւնը երբ հատեր է ձէթը եւ շորցեք՝ ձիթենին:

Մեր ներկայ տողերը կը փակենք Օրմանեան Պատրիարքի խորհուրդով, զայն նկատելով պատգամը՝ Հայ Ժողովուրդի մեծագոյն

դաւակներէն մէկուն, որուն կողք այս պահուս կու գայ մեղի անցեալէն ու Անդենականէն:

«Երուսաղէմի մէջ ընկերովի ստացութիւնները կը ստեղծեն 3 ծանր պարտաւորութիւններ, այսինքն ստացութեանց պահպանութիւն, իրաւանց պաշտպանութիւն եւ պաշտաւանց հշդպահութիւն: Երուսաղէմի Միաբանութիւնը այդ պարտեւորում համապատասխանելու համար կը ստիպուի անհուն տնտեսական, մշտամիմունջ ազօրեսացութեան, արթուն հսկողութեան, ծախուց ընդարձակութեան, պայքարներու դիմադրութեան, անհատական հանգիստի զրկման եւ ուրիշ տեսակ տեսակ գոհադութեանց, եւ մինչեւ իսկ ամձը վտանգի եմքարկելու:

Ահա՛ այն կէտերը, որք միխթաբական են ազգային զգացմանց համար, եւ որոնց այնչափ հաւատարիմ են միաբանները, եւ որ ամէն նկատառութիւն եւ ճգնաւմ, հակառակութիւն ու զգոտութիւն տեղի կու տա՛ն ամենց աչքին առջեւ՝ երբ որ այդ շահերն են որ գործունէութիւն կը պահանջեն»:

(Վերջ)

ՎԱՀՐԱՄ ԿԺՕԳՃԵԱՆ

